

**Aen-Merckingen Van Den Eerw. P. Cornelius Hazart,
Priester der Societeyt Jesv.**

Hazart, Cornelius

Antwerpen, 1662

I. Aen-Merckinge Op den brief vanden H. Hieronymus teghen Vigilantium:
Aengaende het ontsteken van keerssen by claren daghe, namentlijk voor
de Reliquien der Martelaren.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71393](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71393)

HET II. DEEL.

Raeckende eenighe Superstitien.

I. AEN-MERCKINGHE

Op den brief vanden *H. Hieronymus*
teghen *Vigilantium*:

Aengaende het ontsteken van keerffen
by claren daghe, namentlijck voor de
Reliquien der Martelaren.

Ick en kan my niet ghenoech ver-
wonderen/hoe D. Cabeljau seght/dat
ick in mijn *Staelje* het soo grof make
met schelden, en lasteren, dat ick my-sel-
ve daer over schame.

D. Cabeljau, indien't hem bestest hadde / soude
my moeten die scheldinghen / ende lasteringhen
sint besonder aen-wyssen hebben. Want indien hy
dit booz scheldinghe neemt/ dat ick segghe: 'Tis
valsche, oft 'tis teghen de vvaerheyde; soo thoont hy
dat hy noyt gheweest is in publijcke disputen der
scholen/ daer oock de beste vztenden / malckande-
ren soo aenspreken disputerens-ghetwijse/sonder
dat opt verstandigh man/ dit opneemt als schel-
dinghe/oft lasteringe. Wijser is gheweest D. Joa-
nes Schuler, Predicant tot Breda, de welke sooda-
nighe manieren van spreken (soo als hy my
schryft in eenen bryef / ghedateert den 29. Augusti)
laet doorgaen, als ghebruyckelijck in disputien: Waer
in hy buyten twijffel thoont / ende sijn verstandt/
ende sijne oprechtigheyt.

Ick bekenne dat ick ghesepdt hebbe / dat ick de palen van mijne ghewoonlijke sachtmoedigheydt vvas een vveynigh te buyten ghegaen, doch niet ter oorzake van eenighe schelafinghen/oft lasteringhen/maer alleen ter oorzake van eenighe heftigher maniere van spreken/de welke (soo D. Cabeljau kan werten) wel kan ghebruyekt worden / sonder schelafinghen/oft lasteringhen. Inmers D. Cabeljau, ende de gheheele Gheueynste van Hollandt, magh by alle mijne schriften lesen/die ick tot noch toe hebbe laten in druck gaen; ende versekeren haer/dat sy niet eene enckele schelafinghe / oft lasteringhe sal binden.

Laet ons komen tot de sake selve: om oydentlijck hoort te gaen/soo moeten wy eerst de questie stellen in haren staet.

Voor eerst dan / is de questie / of men ten tijde Hieronymi, hoor de ontsteken der Martelaren/ heeft wasse keerffen ontsteken by claren daghe.

Ten vveeden is de questie/oft Hieronymus dit ontsteken van wasse keerffen / heeft ghehouden algeen hartigheyt/oft wyl/ ghesepdt / dat het selve moest aenbeert worden / om dat het ghedaen wiert hoor de Martelaren.

Ick heb in mijn Staetje ghehoort/ dat Hieronymus het eerste heeft toeghestemt / het tweede hoor goedt ghehouden.

D. Cabeljau in het Tweede Deel van sijn Memory-boeck, in't Aenhanghesel handen sevenden Artijckel, soochent het alle beyde. Laet ons hooren op wat fondament.

Voor eerst, secht D. Cabeljau pag. 600. dat Hieronymus secht: Wy en ontsteken gheen wasse keerffen by het claer licht, goelijck als ghy te vergehefs lastert. Maer op dat wy met dese verquickinghe de duyternissen des nachts, moghen temperen; Ende op dat wy by het licht souden moghen waken, om niet als blinde met u te slapen inde duyternisse.

Ick neme dese woorden van Hieronymus seet gheerne aen: maer niet de glosse / die D. Cabeljau daer

daer

daer op maect / ende is dese : Hier hebt ghy voor eerst eene ronde bekenenisse van *Hieronymus*, dat hee gheen ghebruyck en was in de kercke, by den claren daghe wasse keerffen t'ontsteken, maer alleen by nacht, ende met dat oogherck, om de donckerheydt des nachts te verminderen, ende om by het licht te bequamer te kunnen waecken.

D. Cabeljau neemt het namelijk op dese woorden : Wy en ontsteken gheen wasse keerffen by claren daghe. Daer-en-tusschen 'moet aenkomen op de volghende woorden : Ghelijck als ghy te vergheefs lastert. Hier moet het ghelden ; want dese leste woorden thoonen / dat *Hieronymus* niet en wilde loochenen absolut het ghebruyck van wasse keerffen by claren daghe / maer alleen de maniere op de welke *Vigilantius* sich inbeelde / dat het ghepleeght wierdt : waer't saken dat *Hieronymus* hadde ghesepdt : Wy en ontsteken gheen wasse keerffen by claren daghe, sonder meer / dan was de sake claer : Maer als hy daer by boeght : Ghelijck als ghy lastert ; soo heeft hy ons materre ghegheben om t'ondersoecken waerin dat dese lasteringhe van *Vigilantius* bestondt ; oft in het oprijghen van een ghebruyck 'welck metter daer niet en was / oft wel in de maniere / die hy berkeerde / sijn op nam : laet ons sien.

Sonder hier eenighe glossen te maecten / laet ons en dese woorden van *Hieronymus*, ende de boozgaende/ende de volgende van sijnen discourg enckelijck optueghen / ende by malckanderen knoopen : op dat alle ghesondt verstandt magh sien / dat *Hieronymus* de daet selve / van't ontsteken van wasse keerffen by claren daghe / niet en loochent : Maer alleenlijck teghenstrijdt de reden / om de welke *Vigilantius* lasterde / dat de keerffen ontsteken wierden.

Doort eerst de opwoytinghe van *Vigilantius*, daer nae de antwoorde van *Hieronymus*.

Vigilantius seyde : Wy sien dat bykans de ghewoonten der Heydenen, onder pretext van godts. dicastigheydt

in de kercken zijn ghevoert, de wijle men by claren daghe menichte van keerffen ontfteekt? over al waer een een weynigh stof, ende affchen in een cascken, ende kostelijck kleedt vwordt bewaert.

Is dit niet mer klare woorden toestemmen / de daer selbe / van't ontftecken der keerffen by claren daghe / ende dat booz de Reliquien der Martelaren? Wat is dit dan ghesepdt? Het ontftecken der keerffen gheschiedt? Is dat niet te segghen / dat men keerffen ontfstact? Het gheschiedt voor de Martelaren,

Ick braghe / oft dit waer was / oft niet. Was het waer? soo was het dan de ghewoonte / ten tijde Hieronymi, van de rechtsinnighe kercke menichte van keerffen t'ontftecken by claren daghe, ende dat booz de Reliquien der Martelaren / want Vigilantius boeghter by / dat men dit sagh gheschieden / waer eenigh stof / oft affchen der Martelaren bewaert wierdt. Was het niet waer? Hoe en heeft dan Hieronymus sich niet euckelijck beroepen op de heele ghemeynte / om Vigilantium t'overrupghen van valscheydt / en niet anders ghesepdt / als nwe valscheydt blijkt booz d'oogh / dat wy sulcks niet en doen? wat dwaeshepdt met redenen / en argumenten te gaen wederlegghen / een sake die al de werelbt kost sien booz de ooghe / dat sy valsch was / indien men in die tijden gheen wasse keerffen en ontfstact booz de Reliquien? wat noodt de opwoydinghe te beantwoorden / soo als Hieronymus doet? segghende hier teghen:

Iek en ontkenne niet, dat vvy allegaer, die in *Christum* ghelooven van de dvalinghe der Afgoderije ghecomen zijn: v vant vvy en vworden gheene Christenen gheboren, maer herboren, om dat vvy eertijds de Afgoden hebben ghedient, mogen vvy Godt nu niet met gelijcke eere sien achtervolght vworden, met de vvelcke de Afgoden zijn ghe-eert ghevveest? het ontftecken van keerffen by de Heydenen gheschiedde voor de Afgoden, daerom moet het vervloecht vworden; het ontftecken van keerffen by de Christenen, gheschiedt voor de Martelaren; en daerom moet het aenghenomen vworden.

telaren, is dat niet toegestemt / dat-men keerffen
ontstact booz de Reliquien? Het gheschiedt by de
Christenen. Hieronymus en seght niet by sommighe/
maer hy spreekt in't ghemeyn / is dat niet be-
kennen dat het een ghemeyn ghebruyck was?
derhalben seydt hy / al-hoe wel het een' heyden-
sche ghewoonte is / te weren / by claren daghe
lieghen t'ontsteken; het en is daerom niet te ver-
werpen by de Christenen / is dit niet openlijck
segghen en bekennen / dat-men 't sijnen tijde / dooz
een ghemeyn ghebruyck vande Christenen / wasse
keerffen ontstact by claren daghe booz de Reli-
quien der Martelaren?

Doorzeg: hoe seght hy daer naer aen *Vigilan-
tius*: Gaet vry in de Kercke der martelaren, ghy en sult
daer niet verbrandt werden, door de wasse keerffen der
Martelaren, die u niet en behaghen, maer door onzicht-
bare vlammen.

Item Ep. 1. advers. Vigilant. Sijn dan de wasse keerf-
fen, die voor de graven der Martelaren worden ontste-
ken, teekenen van afgoderije? is dit niet openlijck
bekennen de ghewoonte van wasse keerffen
t'ontsteken? ende segghen dat het gheene afga-
derije en is / soo nochtang onse Partije met *Vigilan-
tius* wilt hebben?

W'hebben dan de ronde bekentnisse Hierony-
mi op d'z verseyde plaetsen / aengaende de daet
selve; laet ons nu sien / wat de maniere be-
langht.

De tweede opwoydinghe van *Vigilantius* was/
aengaende het ontdecken van keerffen / dat de
Christenen dit deden / om de Martelaren licht te
gheben / oft om de selve te verlichten: Want hy
seyde spots ghewijse: Een schoon eer gheven so-
danighe menschen aen de aldersalighste Martelaren, als
sy meynen, dat de selve door slechte keerskens connen
verlicht worden, de welke het lam, dat in't midden des
throons is, met den vollen luyster sijnder Majesteit ver-
licht,

Hier op seght Hieronymus, Dat lastert ghy *Vigilanti-*

want wy en ontfleken de keerffen by claren daghe niet, soo als ghy seght, te weten/om die te verlichten/ oft licht te gheben. Hier moet het op aen komen/op die woorden: GHELYCK GHY LASTERT.

Wat seght Hieronymus? loochent hy het ontfleken van keerffen by claren daghe voor de Keltiquen der Martelaren? hoe seght hy dan openlyck / dat het selve by de Christenen moet aenghenomen worden? hoe seght hy teghen Vigilantius: Gaet inde kercken: De keerffen die daer branden/ ende u niet en behaghen / en sullen u gheen leedt doen: wederom / De keerffen die voor de graben der Martelaren worden ontfleken/en sijn gheen afgoderije. Hoe verstaet ghy die woorden? heeft dan Hieronymus in den selven bystef/ende in wepuyghe linnen/sich soo vergheten/dat hy sijn eyghen selven heeft teghensproken? wederom; hoe heeft hy de opwoytinghe Vigilantij wederleydt; ende niet enckelijck gheseydt: 'Tis valsch; de heele gemeente / ende alle de kercken gheruyghen contrarie?

Wat heeft dan Hieronymus in Vigilantio berispt/ ende voor lasteringhe ghehouden? de saccke is/uyt sijn eyghen woorden / soo klaer als den middag.

Vooreerst, heeft hy Vigilantium berispt / om dat hy dit ontfleken van keerffen voor quaet hielt (soo als Partije nu doek doet) om dat het afgheleent was van de Heydenen.

Hier op seght Hieronymus, ghenomen het afghelcent ware van de Heydenen t'en is daerom niet quaet by de Christenen / maer het moet aenghenomen worden, om dat het gheschiedt voor de Martelaren.

Tentweeden berispt hy Vigilantium, om dat hy seyde dat het een gemeen ooghuwerck was by de Christenen keerffen t'ontfeken/om daer mede aen de Martelaren/licht te gheben.

Dat is onwaerachtigh/ seght Hieronymus, Wy en ontfleken gheen keerffen op die maniere als ghy

ghy seght / wy en doent niet om de martelaers
licht te gheben / maer om de Martelaren te eeren, ende
dat de eere der dienaren souden vallen op den Heer.

De lasteringhe van Vigilantius en kan niet val-
le op de daet selve / want die stemt Hieronymus toe /
sac appzobeerse tot dymael toe; soo moet sy dan
nootsakelijck hier op ballen / dat Vigilantius seyde
dat de keerssen wierden ontsteken / om de Mar-
telaers te verlichten : Dit was valsch : Doch
seght Hieronymus; sjudet misschien somtinghe die
om soo een reden de keerssen ontsteken / t' is eene
ontwerenthepdt.

Hier en kan t'k nu niet begrijpen : Hoe D. Ca-
beljau durft segghen; dat Hieronymus gheen ghewach
en maect van de reden, waerom het soude gheschie-
den:

Is dit gheen ghewach maecten van de reden;
als hy seght: Wy en ontsteken gheen keerssen, ghe-
lijck als hy lastert: waer op sien dese woorden (Ghe-
lijck als ghy lastert) ten sy op't ghene Vigilantius had-
de gheseydt: dat de Christenen de Martelaren
met t'ontsteken van keerssen wilden verlichten?
t' en is niet alsoo / seght Hieronymus, wy en doen't
om die reden niet. Is dit gheen ghewach maect-
ken van de reden?

Neen / seght D. Cabeljau, want Hieronymus neemt
het op, als een lasteringhe van Vigilantius, dat hy de ghe-
meene Kercke daer mede wilde beswaren, even als of dit
een gemeen werck was.

Eensdeels is dit waer / eensdeels niet: Het 'tis
waer / want Hieronymus hout dit hoor lasterin-
ghe / te segghen / dat het een gemeen werck
was / keerssen / t'ontsteken / om de Martelaers
licht te gheben. Ten is niet waer / om dat het
Hieronymus hoor gheen lasteringh en hout / te
segghen / dat het een gemeen werck was keers-
sen t'ontsteken / onacughesien het ooghmerck /
het leste stemt hy toe / maer niet het eerste.

Ten anderen, hoe komt het te propoofse t'ghene
hy daer naer seght: In alle Kercken vanden Oosten,
seyde

seydt hy, als men het Euangelie moet lesen, worden lichten ontsteken, als de sonne nu schijnt?

Wat is dit gheseydt? ofte hoe komt dit hier te propooste? Men ontsteekt keerssen oock sonder Reliquien? dat is / ghy seght / Vigilanti, dat wy keerssen onsteken vooz de Reliquien / om de Martelars te verheeren; ick segghe dat dit onwaerachtigh is; want oock sonder Reliquien wozt dit ghedaen / soo ist dan een teecken / dat wy dat ooghmerck niet en hebben / in't onsteken van keerssen by klaren daghe / het ghene ghy ons opleght.

Somma, Hieronymus stemt de daer selve toe van t'ontsteken van keerssen / by klaren daghe / niet alleen vooz de Reliquien der Heylighen / maer oock als men t'Euangelie moest lesen: Van t'eerste seyt hy / T' MOET AENGHENOMEN WERDEN, om dat het vooz de Martelaren ghedaen wozt: Van tweede seyd hy: In alle Kercken vanden Oosten, worden lichten ontsteken by klaren daghe, als men t'Euangelie moet lesen.

Wat kan D. Cabel au segghen teghen dese soo klare woorden: laet ons hoozen.

Ten eersten seyt hy: T is met de handen te tasten dat Hieronymus de actie selve, het onsteken van wasse keerssen, op den claren middagh loochent.

Ende ick segghe dat hy moet sonder gheboelen zijn / die met de handen niet en tast / dat Hieronymus tot viermael toe het onsteken van wasse keerssen by klaren daghe / ende vooz de Reliquien / ende sonder Reliquien / ende als een gemeen ghebruyck toestemt.

Och laten ons hoozen D. Cabeljan, hoe ghy utw' segghen voozder tracht te probezen.

Ghy seght / dat Hieronymus soude segghen / dat men t'shnen tijde / dit alleen dede by nacht.

Maer seght Hieronymus dat? ofte waer upt bewijst ghy in dit?

Ghy soudeert u op dese woorden Hieronymi; daer by seght / dat sy de keerssen onstaken, om de donkerheydt

heydt des nachts te verminderen, ende om by het licht te bequamer te kunnen waecken, ende het selve noemt, een vertroostinghe teghen de duyfternissen des nachts, om die daer mede te temperen.

Ich hebbe u in mijn Staeltje gherhoont Pag. 33. 34. &c. dat dese woorden van Hieronymo worden ghesepdt niet soo sy luyden/ maer in eenen gheestelijken sin.

Hier teghen seght ghy: Wy en sien gheen kracht van reden, waerom men in desen van den eenvoudighen letterlijcken sin, die ghemackelijck vloeyt, soude afwijken, ende aen nemen een verre ghesochte al legorische sin die maer blootelijck is versiert.

Wel aen: Hebt ghy dit niet kunnen sien / soo sal ick u dan noch meerder aentwysinghe doen/ ende thoonen dat dese sin niet versiert is / maer wel ghesondeert.

Ghy en kont my niet ontkennen/oste het ontsieken van keerffen by klaren daghe in alle de Kercken vanden Oosten / hadde sijne gheestelijcke bedupdenisse.

Seght my nu / hoe dit ontsieken van keerffen in den Oosten / hier te propooste komt / met de bedupdenisse daer by gheboeght: Indien Hieronymus niet en heeft mede willen eenighe gheestelijcke bedupdenisse gheben / van het ontsieken der keerffen booz de Reliquien: niet anders hier mede te kennen ghebende; als / ghelijck men den heelen Oosten deur wasse keerffen ontsieckt by klaren daghe / niet om de Martelaers te verlichten / maer om set gheestelijck daer booz te bereekenen; al soo ontsieken wy wasse keerffen / niet om de Martelaren daer mede te verlichten / ghelijck ghy lastert / maer om daer mede set gheestelijck oock te bereekenen.

Oste indien dat soo niet en is / gheeft my dan licht / ende knoopt dit discors / van Hieronymus by malckanderen / ende thoont my hoe't exempel vanden Oosten hier te pag komt.

Tea anderen seght Hieronymus niet / dat sy keerffen

ont-

ontstaken, om dat sy souden waecken by't licht, op dat sy met Vigilantius, blindt wesende met hem niet en souden slapen in duyternissen.

Hier gheeft Hieronymus principaelijck d'v rebeneu waerom datmen keerssen ontstact t'sijner tijde.

De eerste: om met *Vigilantius* niet te slapen.

De tweede: om met hem niet blind te zijn.

De derde: om met hem niet te sitten in duyternissen.

Wilt ghy nu sien / dat dit altemael / niet lichaemelijck / maer gheestelijcker wijse moet bestaen worden?

Ten eersten: Ghy moet my bekennen / dat Hieronymus, tot hijs of ses mael toe / aen *Vigilantius* den naem gheeft van *Dormitantius*, dat is te segghen / den slaependen, of slaeperachtighen: Wat reden? om sijn lichaemelijck slaepen? in gheender manieren. Waerom dan? om sijne dwaelinghen. Hier op seght Hieronymus: op dat wy niet en souden SLAPEN, te weten / in dwaelinghen.

Ten tweeden, ghy moet my bekennen / dat hy hem hier noemt eenen blinden: Was *Vigilantius* lichaemelijck blindt? neen hy. Waerom dan hem blindt ghenoecht? byten twijffel / om sijne blindheyt des verstantds / ende sijne dolinghen. Hier op seght Hieronymus: op dat wy met u niet BLINT sijn / te weten / dooz ketterije.

Ten derden, ghy moet my bekennen / dat Hieronymus van hem seght / dat hy in duyternissen steecht:

Hier op seght Hieronymus, op dat wy met u niet en sitten in duyternissen, te weten van dwaelinghen / van lasteringhen / van ketterijen / &c.

Is hier de minste schijn / om dat te verstaen van lichaemelijcke duyternissen? Hy moet in groote duyternissen self steken / die dit lichaemelijck verstaet:

Ergo dan als den H. Hieronymus, den ketter *Vigilantium* noemt / den slaependen, den blinden, sittende

in duysternissen; hy verstaet dit altemael gheestelijck booz soe veel aenglueck / sijn dwaelinghen / lasteringhen / en ketterijen.

Doorders dan / wanneer hy seght / dat de Christenen keerffen ontstaken op dat sy met Vigilantio blindt wesende niet en souden met hem slapen in duysternissen, soo gheeft hy eene gheestelijcke beduydenisse van dit ontsteken der keerffen / segghende / dat sy dit deden / om te beteekenen / dat sy de duysternissen der dwaelinghen wilden verdrijven, ende waecken by het licht vande waerheyt / ofte / om te kennen te gheben / dat sy niet blindt en wilden wesen / niet slaepende, niet sittende in duysternissen ghelijck den ketter Vigilantius, dit alles verstaende nae den gheest ende ghemoet / soo nu bewesen is.

Tot het slot van dit bewijs / passen hier seer wel de woorden vanden H. Hilarius *Comment. in Matth. Cap. 10* daer hy seght: Wy en vinden niet, dat Christus ghewoon was by nachte te preken, ofte sijn leeringhe ghegheven heeft in de duysternissen: Maer om dat alle sijne leeringhen, aen vleeschelijcke menschen, duysternissen sijn, ende sijn woort aen de ongheloovighe eenen nacht, daerom heeft hy gheseydt: T'ghene ick segghe in de duysternissen, seght dat in't licht, verstaende hier door het licht vande kennisse.

Oien volghens Hieronymus en approbeert niet alleen het ontsteken van lichten by klaren daghe / segghende / dat het selve moet aenghenomen worden, om dat het gheschiedt voor de Martelaren: Maer oock stelter de gheestelijcke beduydenisse by (soe als hy oock doet / handelende van t'ontsteken der keerffen in alle de kercken vanden Oosten) segghende / dat sy dit deden om niet Vigilantio niet te slapen in de nacht / ende duysternissen der dwaelinghen / maer om te waecken by het licht vande waerheyt; waer mede hy oock de reden ofte de lasteringhe van Vigilantius wederleght / te weten / dat dit niet en gheschiedde om de martelaren licht te gheben / ofte om de selve te verlichten.

Siet ghy nu wel / dat desen allegorischen sin niet ver-

verliert is, ende dat den letterlijcken sin niet wel en vloeyt. ter oorzake namelijk van dese woorden: Op dat wy met *Vigilantio* blindt zijnde, met hem niet en slapen in duysternissen:

Maer ghy seght: *Hieronymus* en wilt niet loochenen, dat het gheschiedde van sommighe particuliere: Hier en daer van slechte lieden, ofte van eenighe religieuse vrouwen, in hare slechtigheydt, met een goet ooghemerck. Maer bekent, dat het gheen ghebruyck was in de Kercke by claren daghe wasse keercken t'ontsteken.

Ick hebbe nu met hier verschepde plaetsen contrarie gherhoort:

Seght ghy nu dat oock dese plaetsen alleenlijck sien op het ontsteken der keercken van sommighe particuliere personen? Ick rhoone dat neen: semant die seght: Wy en ontsteken gheene wasse keercken / om die reden / die ghy seght / ende die mischien sommighe sechte / ende onwetende liekeng booz hebben / maer om een ander reden / namelijk om te bereekenen dat wy niet en willen slaepen / noch blindt sijn in dwaelinghen / maer waecken by t'lich: vande waerheydt / stemt dien niet toe het gemeen ghebruyck van wasse keercken t'ontsteken? Maer dit doet hier *Hieronymus*; Soo als nu bewesen is: Ergo hy en spreekt niet alleen van eenighe particuliere personen die keercken ontstaken om eene besondere oorzaecke / maer hy spreekt oock in't gemeen van alle / die dit deden / om een andere oorzaecke en reden.

Dit altemael sal noch klaerder blijcken upt de volghende Aenmerckinghe.